

Grote schrijvers van Goethe tot nu
Een hoorcollege over de Duitse literatuurgeschiedenis na de Verlichting.
door

Studium Generale Universiteit Leiden
Home Academy Publishers

prof. dr. Anthonya Visser
a.visser@hum.leidenuniv.nl

13 april 2010: De ‘Weimarer Klassik’ I (Schiller)

Sprecht dieses Wort aus. Sagt mir, “Ihr seid frei”! (Maria Stuart)

I. Inleiding: Kant, Wilhelm von Humboldt, de Franse Revolutie en de literatuur

Franse Revolutie 1789 belangrijk voor heel Europa; Franse Verlichting bepalend voor zelfbesef v.d. Duitse Verlichters; daardoor positief over Fr. Rev. Ook kritiek: **Wilhelm von Humboldt** in Parijs in 1789, schrijft in 1792:

“Nun aber kann keine Staatsverfassung gelingen, welche die Vernunft [...] nach einem angelegten Plane gleichsam von vornher gründet; nur eine solche kann gedeihen, welche aus dem Kampfe des mächtigeren Zufalls mit der entgegengestrebenden Vernunft hervorgeht.” (*Ideen über Staatsverfassung, durch die neue französische Konstitution veranlaßt*)

Vgl. Edmund Burke en Justus Möser. Humboldt fungeert als stimulator en begeleider v.d. Weimarer Klassik (correspondentie met zowel Goethe als Schiller) en als tussenpersoon WK en hervormingspolitiek in Pruisen. Schillers kritiek op **Kants** kritische filosofie (*Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*, 1785; *Kritik der praktischen Vernunft*, 1788: ‘categorische imperatief’) in *Über Anmut und Würde* (1793): de ‘schone ziel’ als aanvulling op Kant.

II. Schillers ‘Over de esthetische opvoeding van de mens’ (1793/95)

Schiller schreef geen enkel toneelstuk direct over de Franse Revolutie. Reactie vooral in zijn esthetische geschriften: *Über die ästhetische Erziehung des Menschen, in einer Reihe von Briefen* (27 brieven, 1795 in tijdschrift *Die Horen*). Poging het doel van de revolutie te bewerkstelligen zonder die revolutie zelf; “het uurwerk van de staat moet worden verbeterd terwijl het slaat”.

Doel esthetische opvoeding: overgang inleiden van de heerschappij “bloßer Kräfte” naar de heerschappij van wetten (van de natuurstaat naar de ‘Vernunftstaat’; evolutie i.p.v. revolutie). Invloed retorica van Quintilianus.

Geen hervorming van de bestaande staat maar **ontbinding** (verschil met conservatieven als Burke, Goethe, Humboldt). Goethe, Humboldt en Schiller: tegen het verlicht absolutisme v.d. moderne staat. Vervreemding staat-individu (6^e brief) later bij Hegel en Marx. Griekse polis als historisch voorbeeld v. gemeenschap met eenheid van het individueel-menselijke en het algemeen-menselijke (vgl. Winckelmann).

Brieven 11-15: leer van stof-, vorm-, en speldrift. Stofdrift: het zinnelijke (verandering); vormdrift: verstand (het ‘blijvende’, de ‘persoon’). De esthetische speeldrift bemiddelt tussen beide: de ‘levende gestalte’ (= ‘schoonheid’). ‘Staat’ (‘der schone schijn’) aan het eind v.d. brieven = metafoer.

III. Ideaalbeeld vrouw? 1. Schillers *Maria Stuart* (1800)

Vorm: treurspel in vijf bedrijven; Blankvers. **Stof:** (gedeeltelijk) historisch. **Handeling:** drie dagen voor Maria’s executie in 1587, vormgegeven als gerechtelijk proces. **Taalgebruik:** nooit alleen privé maar steeds retorisch-persuasief op tegenstrever gericht. Na 1793 representatie macht op toneel onmogelijk. Koninginnen op toneel = traditioneel vooral privé-details. *Maria Stuart*: privé = politiek. Metaforen; kernachtige gezegdes. MS: zinspeelt op eigen tijd (Marie-Antoinette). Hoogtepunt: ontmoeting v.d. twee koninginnen (niet historisch) – moreel onmogelijk maar nodig voor de hogere gerechtigheid die het stuk wil tonen. Maria: stofdrift; Elisabeth: vormdrift – Maria’s vrijheid bestaat in de dood: “Die Krone fühl ich wieder auf dem Haupt, / Den würdigen Stolz in meiner edlen Seele!” ‘Würde’ = ‘Anmut’ die zich onder omstandigheden van dwang handhaaft.

